

Kłopoty z wieloznacznością

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra edukacyjna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Cyprian Kamil Norwid, *Za wstęp (okólniki)*.
- Źródło: Łukasz Niewczas, *Poezja oksymoronu. O metaforyce w wierszach Krasińskiego*, 2013, t. 3, s. 297.

Kłopoty z wieloznacznością

Źródło: domena publiczna.

((Cyprian Kamil Norwid

Za wstęp (okólniki)

Ponad wszystkie wasze uroki -
Ty! poezjo, i ty, wymowo -
Jeden wiecznie będzie wysoki:

.....

Odpowiednie dać rzeczy słowo!

Źródło: Cyprian Kamil Norwid, *Za wstęp (okólniki)*.

Słynny cytat Norwida sprawia wrażenie prostej porady – mówić tak, by słowa były odpowiednie do tego, co opisują. Skądinąd sam Norwid uchodzi za jednego z najtrudniejszych polskich poetów. A więc mówić tak jak należy, nie oznacza wcale mówić zrozumiale. Język to przestrzeń nieskończenie bogata i złożona. Trzeba doświadczać wielkiej arogancji, by mieć poczucie, że się włada językiem. Można co najwyżej wykorzystywać jego fragment do własnych celów. Reguły gramatyczne i logiczne są dość uległe wobec ludzkiej woli: pozwalają się łamać, a mimo wszystko, nawet pokiereszowane,

służą komunikacji. Czy warto zatem kłopotać się i poznawać te zasady? Język odżywia nasz ludzki umysł i duszę – poznawanie języka to bogatsze życie umysłowe i duchowe. Niekiedy to, czego dowiadujemy się o języku, pozwala nam precyzyjniej się wyrażać, kiedy indziej – łamać reguły, by oddać to, co je przekracza.

Twoje cele

- Dowiesz się, poprzez jakie błędy wypowiedzi stają się wieloznaczne.
- Rozpoznasz i scharakteryzujesz błędy amfibolii, niedopowiedzenia, homonimii, nazwowe, ekwiwokacji, sprzeczności, egzemplifikacji i błędy wynikające z użycia wyrażeń okazjonalnych.
- Odróżnisz supozycję prostą, formalną, materialną; podasz ich przykłady.
- Scharakteryzujesz rolę niejednoznacznych wypowiedzi w poezji.

Przeczytaj

Gdy chcemy być zrozumiali – unikamy wieloznaczności

Gdy chcemy, by nas dobrze rozumiano, powinniśmy formułować myśli w sposób możliwie przejrzysty i jednoznaczny – unikać zarówno błędów, które wynikają z wadliwej konstrukcji wypowiedzi, jak też tych, które są wynikiem użycia niewłaściwych słów.

Amfibolie

Źródłem kłopotów z niejednoznacznością, czyli wieloznacznością, naszych wypowiedzi bywa ich wadliwa konstrukcja. Gdy chcemy opowiedzieć o [perypetiach](#) małżeńskich znajomego, mówimy: *Adam zmierza do końca wojny z żoną, która go prawie zabiła*. A nasz odbiorca nie wie, czy zabójcza była wojna, czy też żona była bliska popełnienia morderstwa. Podobnie dzieje się, gdy plotkujemy: *Mama lubi kobiety z pięknymi włosami, które onieśmielają*. Nie wiadomo, czy chodzi nam o to, że mama lubi onieśmielające kobiety (z pięknymi włosami), czy też lubi kobiety z onieśmielającymi włosami. Powyższe przykłady błędnych wieloznacznych wypowiedzi to **amfibolie**, czyli zdania zawierające błąd składniowy.

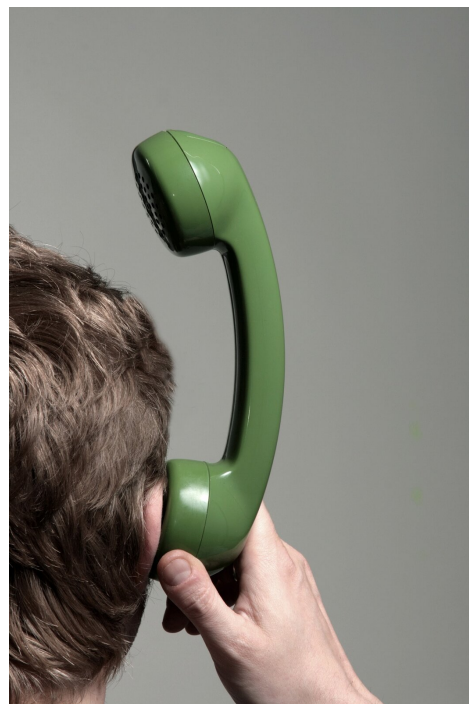
Niedopowiedzenia

Wadliwa konstrukcja może również wynikać z braku pewnych elementów wypowiedzi, czyli **niedopowiedzeń**. Często słyszymy zdania o dużym stopniu ogólności, na przykład: *Kobiety to urodzone pielęgniarki* lub *Zygmuntowi podobają się blondynki*. Czy rzeczywiście wszystkie bez wyjątku kobiety mają predyspozycje do wykonywania zawodu pielęgniarki? I czy faktycznie każda kobieta z blond włosami podoba się Zygmuntowi? Powyższe przykładowe zdania zawierają **błąd kwantyzacji**, co znaczy, że brakuje w nich kwantyfikatorów – czyli określeń ilościowych, dotyczących liczby obiektów jakiegoś typu, o których mówi się w danej wypowiedzi (np. każdy, niektórzy, wszyscy, ponad połowa).

Błąd kwalifikacji i błąd relatywizacji

Jeśli z kolei opisujemy pewną sytuację z życia Zygmunta zdaniem: *Jego zachowanie przekroczyło granice* lub dodajemy: *Zygmunt ma rany*, to dopuszczamy się **błędu kwalifikacji**. Ten rodzaj błędu polega na tym, że nie dopowiadamy w wypowiedzi tego, do jakiej kategorii zalicza się omawiane zjawisko, rzecz lub osoba. W tym wypadku nie wiadomo, jakie granice przekracza

Zygmunt i jakiego rodzaju są jego rany. Wypowiedź może być również nieczytelna, jeśli brakuje w niej odniesienia omawianego zjawiska, rzeczy lub osoby do innych zjawisk, rzeczy lub osób. Wtedy mamy do czynienia z **błędem relatywizacji**, jak w rzuconym swobodnie zdaniu: *Romans z Zygmuntem pomaga w życiu*, które nie wyjaśnia, czyj romans z Zygmuntem i komu oraz pod jakim względem pomaga.

Czy możliwa jest komunikacja na opak?
Źródło: domena publiczna.

Błąd homonimiczny

Z drugiej strony – źródłem kłopotów i nieczytelności naszych wypowiedzi mogą być źle dobrane słowa. Jeśli akurat mały Zygmunt jest w toalecie i czyta gazetę, a zza drzwi dobiega głos: *Opuść usteę!* – nie wie, czy powinien opuścić fragment z gazety, czy raczej chodzi o to, by udostępnić toaletę innemu domownikowi. Podobnie, kiedy ekspedientka w supermarkecie zwraca się do mamy Zygmunta z pytaniem: *Pani mąż nigdy nie był przy kasie?*, nie bardzo wiadomo, czy sprzedawczyni komentuje status ekonomiczny ojca Zygmunta, czy jego zaangażowanie w aprowizację rodziny. Młody Zygmunt padł ofiarą błędów homonimicznych, popełnionych przez osoby, których słów słuchał. **Błąd homonimiczny** powstaje wtedy, gdy w wypowiedzi pojawia się wyraz wieloznaczny i nie jest jasne, w którym znaczeniu został przywołany.

Błędy nazwowe

Nie wszystkie określenia są w równym stopniu jednoznaczne i precyzyjne. Z tym wiąże się możliwość popełnienia błędów nazwowych. Nazwa jest ostra, gdy możemy dokładnie wyznaczyć jej zakres, czyli zbiór wszystkich obiektów, dla których jest nazwą. Przykłady nazw ostrych: *słoń*, *podręcznik do matematyki*. Nazwa jest nieostra, gdy istnieją takie obiekty, o których nie da się jednoznacznie rozstrzygnąć, czy są określane przez tę nazwę. Przykłady: *cud*, *rozbrajający widok*. **Pierwszy rodzaj błędów nazwowych** polega na tym, że niewłaściwie, czyli nieczytelnie w danej sytuacji, używa się nazw nieostrych. Na przykład, kiedy Zygmunt dowiaduje się, że: *Kryterium przyjęć na studia to wysokie wyniki egzaminu maturalnego*. On sam uzyskał średnio po 75% punktów z poszczególnych egzaminów

maturalnych. Jednak wśród absolwentów swojej licealnej klasy uplasował się w trzeciej dziesiątce z takimi wynikami i powszechnie powtarzane hasło o tym, jakie są kryteria przyjęć na studia, nic mu nie wyjaśnia. **Drugi rodzaj błędów nazwowych** polega na tym, że niewłaściwie, czyli nieczytelnie w danej sytuacji, używa się nazw niewyraźnych. Nazwa jest wyraźna, gdy możemy jednoznacznie opisać wskazywany przez nią obiekt, czyli wskazać zbiór cech składających się na treść nazwy. Przykłady: *polonez*, *wiosłowanie*. Gdy nazwa nie spełnia tego warunku – wówczas nie jest wyraźna. Przykłady: *seкта*, *prawdziwa miłość*. Zatem Zygmunt mógłby paść ofiarą komunikatu zawierającego taki rodzaj błędu, gdyby w odpowiedzi na swoje wątpliwości usłyszał od pani w dziekanacie: *Na uczelni wyższej jest miejsce tylko dla dojrzałych osób*.

Problemy z wieloznacznością

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

błąd egzemplifikacji

sprzeczność terminologiczna w ilustrowaniu przykładami (np. podajemy A jako przykład Z, mimo, że A nie należy do zbioru Z) np. *w morzu jest wiele ryb: śledzie, flądry i delfiny*

błędy supozycyjne

błędy wieloznaczności związane z mylną interpretacją supozycji, w jakiej używany jest dany wyraz; wyróżnia się trzy rodzaje supozycji: supozycja prosta to wskazywanie przez nazwę jednego spośród wszystkich obiektów określanych przez nazwę (przykład: *za zeszyt otrzymujesz ocenę dopuszczającą*); supozycja formalna zachodzi wtedy, gdy nazwa wskazuje całą grupę obiektów, dla których jest nazwą (przykład: *zeszyt łatwo się pali*); supozycja materialna to użycie nazwy jako wyrażenia językowego (przykład: „zeszyt” *trudno zrymować z jakimś wyrazem*)

ekwiwokacja

(fr. *équivoque* – dwuznacznik; łac. *aequus* – równy, gładki, *vox, vocis* – głos, dźwięk) błąd logiczno-językowy, który powstaje, gdy przynajmniej w dwóch miejscach jednej wypowiedzi jedno pojęcie jest użyte w różnych znaczeniach

perypetia

kłopotliwa sytuacja lub skomplikowane przejście
(definicja na podstawie słownika PWN)

sprzeczność w przydawce

błąd logiczny występujący w wyrażeniu składającym się z rzeczownika i słowa go określającego, polegający na wzajemnej ich sprzeczności (np. sucha woda, żywy trup)

wyrażenia okazjonalne

wyrażenia, które nie mają stałych znaczeń, a ich sens zależy od kontekstu wypowiedzi, np. ty, on, jutro, wtedy; używanie wyrażen okazjonalnych może prowadzić do nieporozumień komunikacyjnych, przykłady: *Wczoraj był pogrzeb cioci* (jako treść SMS-a odczytana po miesiącu od otrzymania); *Zgubiłam to*; *Wszyscy wstali, a tamten siedział*

Gra edukacyjna

Polecenie 1

Rozwiąż interaktywny quiz i sprawdź swoją wiedzę na temat błędów wynikających z wieloznaczności. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 15 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz.

Test

**Sprawdź swoją
wiedzę na temat
błędów
wynikających
z wieloznaczności,
biorąc udział
w grze.**

Poziom
trudności:

łatwy

Limit czasu:

5 min

Twój ostatni
wynik:

-

Uruchom

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ekwiwokacja powstaje, gdy w jednym wyrażeniu zostaje użyte wieloznaczne słowo w co najmniej dwóch znaczeniach. Uzupełnij dwa poniższe zdania odpowiednimi rzeczownikami spośród zaproponowanych tak, by zdania zawierały błędy ekwiwokacji. Odmień rzeczowniki we właściwym przypadku.

Słowa do wyboru: bilet, pralka, los, miednica, grzebień, życie, myśl.

Zgubiłam swój , ale już taki mój przeklęty .

Kasia ma problemy z , ale też niepotrzebnie myje się w ,
a nie pod prysznicem.

Wskaż w poniższych zdaniach, w jakich dwóch różnych supozycjach użyto jednej nazwy, doprowadzając do powstania błędów supozycyjnych. Zapisz swoje odpowiedzi przy każdym zdaniu.

1. Zeszyt łatwo się pali, a trudno rymuje.

2. Miś Uszatek to sympatyczny niedźwiadek, ale niedźwiadek w bezpośrednim kontakcie z człowiekiem może się okazać niezwykle groźny, więc nie powinno się robić bajki dla dzieci o Misiu Uszatku.

3. Wojna nie jest dla kobiet, nie powinna więc występować w krzyżówce w magazynie kobiecym.

Ćwiczenie 3

Uzupełnij zdania tak, by zawierały supozycje materialne.

1. Koniecznie należy [], aby dostał nagrodę.

2. Zobacz, ile [].

3. Zdewastowałeś wszystkie grządki, ogród wygląda teraz [].

4. Ukradli rower, a następnie [].

Ćwiczenie 4

Wskaż zdania z błędem homonimiczności:

☐ Nie bij kompana po mordzie.

☐ Mam zepsuty zamek w kurtce.

☐ Muszę kupić zamek.

☐ Klucz ugrzązł w zamku, nie mogę otworzyć drzwi.

☐ Sława to imię, które przynosi sławę.

Ćwiczenie 5

Ułóż dwa zdania z błędem ekwiwokacji. W jednym wykorzystaj słowo *świnia*, w drugim *przypadek*.

Ćwiczenie 6

Sformułuj trzy wypowiedzi wieloznaczne, wykorzystując wyrażenia okazjonalne: *wtedy*, *tego*, *nią*.

Ćwiczenie 7

Wskaż w wierszu Wisławy Szymborskiej pt. *Monolog dla Kasandry* nazwę, której użyto w supozycji formalnej.

[...]

„To ja, Kasandra.

A to jest moje miasto pod popiołem.

A to jest moja laska i wstążki prorockie.

A to jest moja głowa pełna wątpliwości.

To prawda, tryumfuję.

Moja racja aż łuną uderzyła w niebo.

Tylko prorocy, którym się nie wierzy,

mają takie widoki.

Tylko ci, którzy źle zabrali się do rzeczy,

i wszystko mogło spełnić się tak szybko,

jakby nie było ich wcale.”

Supozycja formalna:

Sprzeczność w przydawce, czyli zestawienie nazwy ze sprzecznym określeniem (np. sucha woda), może być wyrazem figury retorycznej: nazwy określenia (atrybutu) sprzecznego ze znaczeniem tej nazwy. Zapoznaj się z poniższym fragmentem tekstu *Poezja oksymoronu. O metaforze w wierszach Krasińskiego*. Na podstawie tekstu odpowiedz na pytanie: dlaczego poeci i poetki sięgają po oksymorony?

((Łukasz Niewczas

Poezja oksymoronu. O metaforze w wierszach Krasińskiego

Otóż antyteza i paradoks to struktury, które funkcjonują na płaszczyźnie epistemologicznej. Są one figurami myśli, przynależą do porządku refleksyjnego. Inaczej z oksymoronem. Mimo że bywa on ujmowany często jako odmiana paradoksu, to jest to odmiana bardzo specyficzna. Oksymoron jest bowiem metaforą. Można by powiedzieć, że metaforą w swojej szczególnie skrajnej i śmiałej postaci. Oksymoron nie tylko bowiem – jak każda przenośnia – ustanawia tożsamość tego, co różne. Oksymoron utożsamia to, co semantycznie sprzeczne, wykluczające się. Jest więc szczególnie radykalnym zabiegiem w dziedzinie poetyckiej ontologii. Antyteza i paradoks demonstrują śmiałość refleksji, oksymoron przenosi tę śmiałość w dziedzinę poetyckiej faktyczności, kreuje świat liryczny.

Źródło: Łukasz Niewczas, *Poezja oksymoronu. O metaforze w wierszach Krasińskiego*, 2013, t. 3, s. 297.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Kłopoty z wieloznacznością

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

2. Logiczne wady wypowiedzi: sprzeczność wewnętrzna, niedopowiedzenie i okazjonalność, nieostrość, wieloznaczność i chwiejność składniowa. Uczeń:

- 1) ustala, co sprawia, że w określonym wyrażeniu mamy do czynienia ze sprzecznością wewnętrzną;
- 3) uzupełnia na kilka dopuszczalnych sposobów niedopowiedzenia;
- 4) przekłada wyrażenia okazjonalne na wyrażenia pozbawione okazjonalizmów;
- 5) wyjaśnia, czym są wyrażenia nieostre i podaje ich przykłady;
- 6) wyodrębnia poszczególne znaczenia przykładowych wyrażen wieloznacznych;
- 7) tworzy dla odpowiednio dobranego wyrażenia chwiejnego składniowo co najmniej dwie różne parafrazy jednoznaczne składniowo.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Dowiesz się, poprzez jakie błędy wypowiedzi stają się wieloznaczne.
- Rozpoznasz i scharakteryzujesz błędy amfibolii, niedopowiedzenia, homonimii, nazwowe, ekwiwokacji, sprzeczności, egzemplifikacji i błędy wynikające z użycia wyrażen okazjonalnych.
- Odróżnisz supozycję prostą, formalną, materialną; podasz ich przykłady.
- Scharakteryzujesz rolę niejednoznacznych wypowiedzi w poezji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozwija krytyczne myślenie i sprawności logiczne poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych;
- posługuje się podstawowymi kategoriami logiki i dba o kulturę logiczną wypowiedzi;
- stosuje narzędzia logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- rybi szkielet;
- praca z multimedium;
- ćwiczenia przedmiotowe.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Kłopoty z wieloznacznością”. Prosi uczestników zajęć o przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”. Uczniowie mają za zadanie przygotować przykłady z mediów ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Po zalogowaniu na platformie nauczyciel prezentuje (na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika) temat lekcji oraz cele zajęć. Omawia lub ustala razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Zalogowany na platformie nauczyciel, po wyświetleniu dostępnego w panelu użytkownika raportu, kontroluje przygotowanie uczniów do lekcji: weryfikuje, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Wybrani uczniowie prezentują efekty pracy w domu. Pozostali uczniowie zadają pytania prezentującym oraz uzupełniają informacje. Tę część lekcji kończy krótka dyskusja wokół poruszonej tematyki: – *Jak popełniane błędy wpływają na wizerunek polityków i osób pracujących w mediach?*

Faza realizacyjna:

1. **Rybi szkielet.** Nauczyciel zapoznaje uczniów z metodą rybiego szkieletu, według reguł której uczniowie będą pracować w najbliższej części lekcji omawiając problem: *Kłopoty z wieloznacznością – jakie są ich powody.*
Nauczyciel rysuje schemat rybiego szkieletu na tablicy i w jej głowie umieszcza problem do przeanalizowania. Uczniowie na forum klasy zgłaszają podstawowe czynniki, które ich zdaniem wpływają na przedstawioną sytuację i argumentują swój wybór. Po przedstawieniu głównych elementów skupiają się na mniejszych czynnikach związanych z poruszonym tematem.
Na koniec wybrany uczeń dokonuje podsumowania wszystkich przedstawionych propozycji i pomysłów.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Gra edukacyjna”. Uczniowie indywidualnie rozwiązują quiz.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia 1-8. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla pytanie otwarte nr 8 z e-materiału, a uczniowie ponownie na nie odpowiadają, zapisując swoje wnioski wraz z autorefleksją dotyczącą ewentualnej zmiany stanowiska. Nauczyciel wybiera najciekawsze odpowiedzi, prezentuje je na forum klasy i komentuje, udzielając informacji zwrotnej.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Przedstaw analizowany podczas dzisiejszej lekcji tekst źródłowy w innej formie, np. dialogu, opowiadania, sprawozdania, felietonu, reprotazu, utworu poetyckiego, etc.

Materiały pomocnicze:

- Ajdukiewicz K., *Logika pragmatyczna*, Warszawa, 1965.
- Arends R. I., *Uczymy się nauczać*, Warszawa 1994.
- Baer U., *Gry dyskusyjne*, Lublin 2000.
- Bronk A., Majdański S., *Filozofowanie w kontekście języka. Refleksje w związku z dociekaniem Anny Wierzbickiej*, w: „Roczniki Filozoficzne” 52(2004), z. 2, s. 57–73.
- Femiak T., *O sztuce uświadomionego mówienia – czyli jakiej filozofii uczniowie potrzebują?*, w: „Edukacja Filozoficzna” 32(2001), s. 147–160.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Gra edukacyjna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.